

Note despre consecințe ale migrației din România

de *Remus Gabriel Anghel*

TEMA: Migranții. România de “afară”

După 1 ianuarie 2002 migrația românilor a căpătat dimensiuni de masă. Separați de vestul continentului mai întâi de Cortina de Fier, apoi de politicile restrictive ale statelor vest europene, 1 ianuarie 2002 a reprezentat un moment de europenizare „de jos în sus”: cetățenii români au putut să călătorească liber în vestul Europei. Vreme de câțiva ani buni, migrația românilor a fost celebrată ca o importantă sursă de venituri pentru populație, ca o supapă care a rezolvat parțial problema șomajului neînregistrat din România și „a rezolvat” echilibrul balanței de plăți a statului român. Venirea crizei economice în țările Uniunii Europene a început să spulbere acest mit postdecembrist. Media și autoritățile au început să înțeleagă faptul că remiterile migranților sunt în scădere bruscă, că românii odată plecați nu se mai întorc neapărat în România, în fine că migrația masivă are consecințe de durată în societatea românească.

Migrația a aproximativ două milioane și jumătate de persoane (Horvath și Anghel 2009) nu a lăsat nealterată societatea românească. Cu toate acestea, studiile despre efectele migrației sunt puțin numeroase. În plus, analizele despre migrația românească s-au concentrat în general asupra procesului migrației și mai puțin asupra consecințelor sale pentru societatea românească. Este cunoscut faptul că în anii 90 România a experimentat un proces socio-economic foarte dramatic, în care circa 40% din locurile de muncă au dispărut din economie. Migrația românească a început să se dezvolte iregular către vestul Europei după 1990, dar s-a intensificat foarte mult în special după 1997, anul în care au avut loc mari restructurări și închideri de companii industriale. Alungați de neo-liberalismul primitiv românesc, migranții români au reușit să profite de neo-liberalismul vest European: în contextul lipsei de reglementare a migrației în țări precum Italia și Spania au avut acces la oportunitățile oferite de piețele de muncă vestice. Până în 2002, migrația iregulară s-a dezvoltat selectiv prin utilizarea rețelelor de rudenie și prietenie. După acea dată, migrația

românească s-a dezvoltat neîngrădit. Rețelele sociale au jucat un rol mai redus în procesul de migrație, dar au rămas esențiale pentru încorporarea economică. O populație pauperizată de două decenii de privațiuni a putut în fine să migreze către țări în care munca le-a fost răsplătită corespunzător așteptărilor. Interviuuri realizate relevă faptul că în ciuda statusului iregular pe care îl aveau, a speculațiilor de pe piața de muncă, românii se declarau mult mai mulțumiți de veniturile realizate și de relațiile de muncă din Italia față de cele din România, spre exemplu. Între timp, migranții români au început să remită bani familiilor lor, să construiască case și prin aceasta să susțină economia localităților de origine.

Remiteri financiare și diferențiere socială

Migrația a produs restructurare socială în localitățile de origine. La fel ca în literatura internațională, studii din România arată cum migrația produce o „cultură a mirației”. Migrația nu devine numai acceptată social, ea produce un comportament social orientat către migrație. Astfel, Horvath arată cum tinerii din mediul rural, confrunțați cu impredictibilitatea pieței muncii din România, găsesc în migrație o soluție pentru a-și asigura venituri constante necesare întemeierii familiei și trecerii la starea de adult. Analize similare (Cingolani 2009, Vlase 2008, Anghel 2008) arată cum tinerii migrează pentru ca gospodăriile lor să poată face față riscurilor economice. Cultura migrației se produce ca urmare a creșterii veniturilor familiilor migranților față de familiile ne-migranților. Resursele aduse de migrație produc deprivare relativă și creșterea aspirațiilor financiare și de consum a familiilor care nu au migranți. Deprivarea relativă produce motivație pentru migrație și perpetuează migrația într-o manieră cumulativă.

Astfel, remiterile financiare au rolul de a produce sau accentua clivajele sociale dintre familiile de migranți și cele de ne-migranți. Acesta este arătată în mai multe analize despre migrația românească care studiază modalitățile în care migranții construiesc o relație de prestigiu social prin achiziția de bunuri și configurarea unor modele de succes economic și social bazat pe migrație. Investiția în case, care este un fenomen cvasigeneralizat în mediul rural românesc este și un marker al statusului simbolic al migranților. În plus, migrația produce schimbare a comportamentelor și a valorilor. Acest lucru se întâmplă în cazul migranților din Suceava care nu mai consideră pământul o valoare esențială pentru gospodăriile lor, necesar supraviețuirii, precum gândeau părinții lor (Cingolani 2009). Tinerii migranți văd pământul ca pe o marfă pe care pot oricând pentru a obține un profit. În plus, nu își mai văd viitorul în satul de origine și împrumută un mod de viață urban. Spre exemplu, plimbarea de seară (un *giro*) devine ceva comun, dar în satul de origine aceasta este adesea catalogată drept „lene”. O altă schimbare puternică care apare în familiile migranților este emanciparea femeilor. Adesea plecarea în străinătate produce o egalizare a raporturilor dintre femei și bărbați și renegocierea rolurilor în familie (Vlase 2008). Migrația către vestul Europei și munca în familii din clasa medie italiană produce o

schimbare de perspectivă pentru femeile române. Dacă la începutul migrației plecau mai întâi bărbații, când migrația s-a dezvoltat femeile au început să migreze și să aibe succes pe piața de muncă comparativ cu soții lor. Atunci însă când se întorc în România, femeile trebuie să accepte din nou relațiile de gen inegale și controlul social puternic din satul de origine.

Un alt tip de schimbări se referă la modul în care migrația afectează minoritățile etnice și religioase. La începutul anilor 90, membrii minorităților etnice și religioase au fost cele printre cei mai mobili cetățeni români. Migrația germanilor și maghiarilor a fost prima migrație importantă imediat după Revoluția din 1989. Deasemenea, membrii comunităților religioase catolice, adventiste și pentecostale au migrat înaintea ortodocșilor. Folosind rețele religioase din vest, parte dintre acești migranți au putut să se adapteze mai rapid societăților de recepție și au devenit migranți de succes mult mai rapid decât ceilalți migranți români. Astfel de diferențe etnice și religioase apar și în comunitățile de origine. Astfel, migranții pentecostali din Suceava susțin relații transnaționale foarte intense între România și Italia și sunt capabili să mențină un control social ridicat și o atitudine optimistă față de perspectiva lor de migrație. În contrast, migranții ortodocși sunt mult mai individualiști și apartenența religioasă nu are un rol important în transnaționalismul migranților. În fine, migrația poate să producă efecte diferențiate în cazul migranților români și romi. În ciuda discuțiilor extrem de vocale din media, despre migrația romilor se știe foarte puțin poate și pentru faptul că este o migrație mai recentă decât cea a românilor: romii au început să migreze mai mult după 2002 atunci când costurile migrației au scăzut. Totuși, câteva exemple arată importanța migrației pentru romi, a faptului că prin migrație au avut acces la resurse care erau de neimaginat. Astfel, studiile despre migrația din România arată faptul că migrația produce efecte diferențiate și noi clivaje sociale în funcție de diversitatea etnică și religioasă, în care grupurile sociale se pot afla adesea în situații de renegociere a poziției și prestigiului.

Migrație și dezvoltare: o relație agitată

Într-un interviu realizat în 2007, am întrebat un angajat al unei primării locale ce s-ar putea face pentru dezvoltarea localității. Mă gândeam la migrația masivă și la remiterile migranților, a faptului că adesea migrația produce transferuri financiare și de calificări, cadre normative și practici instituționale noi. Răspunsul a fost simplu: „dezvoltare, adică cum să oprim migrația?” Respectivul funcționar a atins una dintre temele cele mai actuale referitor la efectele migrației în societățile de origine. În ultimul deceniu discursul despre migrație și dezvoltare a fost utilizat adesea ca un panaceu al subdezvoltării, pentru că, nu-i așa? Sumele pe care le trimit migranții către societățile lor de origine depășesc de câteva ori sumele care intră ca ajutoare pentru dezvoltare. Organizațiile internaționale, guvernele statelor, donatorii privați se uită adesea la remiteri ca la un vehicul ideal prin care dezvoltarea se poate produce „de la sine” și „de sus în jos”. Utilizarea acestui nou panaceu

nu a dat însă roade. Studii din diverse țări arată cum cea mare parte din remiteri sunt investite în consum și doar o mică parte se convertește în investiții de lungă durată (de Haas 2009). România nu este o excepție în acest sens. Chiar dacă familiile migranților români au intenții sporite de antreprenoriat, nu se întrevide o revenire a migranților și un antreprenoriat sporit. Și nu o să vedem prea curând mulți foști migranți care să își dezvolte afaceri în localitățile de origine.

Însă se poate observa depopularea unor zone din România, fapt care va face puțin atractive regiunile respective. În plus, investițiile potențiale ale migranților se ciocnesc adesea de interesele potențailor locali și adesea nu pot construi alternative economice viabile pentru localitățile de origine. Nu trebuie uitat și faptul că fenomenul de întoarcere este uneori mai complicat decât migrația în sine. După ce s-au obișnuit cu un mediu economic mult mai predictibil, migranții trebuie să se readapteze la impredictibilitatea și lipsa de continuitate a contractelor și plăților din economia românească. Planurile economice trebuie adesea să se ajusteze la oferta de muncă a unor localități în depopulare neuitând faptul că migrația modifică și așteptările salariale ale populației. Puși în fața alegerii între salarii mici în România, sau salarii în vestul Europei, românii vor prefera parcă a doua variantă, sau vor prefera să primească bani de la rudele din străinătate fără să muncească. În fine, succesul remigranților este îndoielnic. Mare parte dintre migranții români nu au munci înalt calificate, ci ocupă o nișă ocupațională destul de clar definită în Italia și Spania, în construcții și pe piața de muncă secundară. Cei care se întorc pot să utilizeze calificările obținute în special în domeniile în care au muncit dar vor fi slab calificați pentru a face afaceri în alte domenii. Cel mai probabil doar o parte vor putea să activeze în România în aceleași domenii în care s-au specializat peste hotare.

Într-un articol din 2009 Alejandro Portes discută raportul dintre migrație și dezvoltare ca fiind ambivalent. Pe de o parte migrația îndreaptă resurse financiare semnificative către țări sărace, rezolvă problemele șomajului ridicat și echilibrează balanțele de plăți ale statelor. Deasemenea, la nivelul familiilor migranților, migrația produce creșterea nivelului de trai și limitează sărăcia populației. În același timp, migrația perpetuează dependența statelor subdezvoltate de statele dezvoltate iar doar remiterile în sine nu sunt capabile să genereze creștere economică sustenabilă sau să rezolve problemele cronice ale țărilor de origine. Această relație ambivalentă o regăsim și în cazul românesc, unde în ciuda contextului general favorabil, a fondurilor europene și apartenenței țării la Uniunea Europeană, nu apar efecte pozitive evidente. Integrarea în Uniunea Europeană a adus un beneficiu imens românilor care au putut să migreze liber, dar migrația în masă a generat noi încercări adesea greu de depășit. O ultimă remarcă a textului lui Portes este extrem de actuală pentru cazul românesc: în contextul efectelor economice ambivalente pe care le-am menționat, politicile statelor sunt esențiale în încercarea de a susține efectele pozitive ale migrației și a le minimiza pe cele negative. Exemple ilustrative pentru astfel de

abordări instituționale sunt cazurile Mexicului și Filipinelor, unde statul încearcă să se implice activ în sprijinirea migrantilor și a investițiilor lor.

Statul român însă a fost și este încă un actor pasiv al migrației în masă a românilor, indiferent în fața precarității migrației românești: instituțiile românești nu au întreprins mai nimic pentru a sprijini românii din străinătate sau a le ajuta rudele din țară. Această pasivitate, indiferență și lipsă de profesionalism în abordarea migrației este cel puțin discutabilă. Efectul pervers este că deși România este membru al UE, probabil va avea parte de un context pozitiv pe durată medie, efectele migrației vor fi aceleași ca în cazul unor țări aflate într-o situație structurală incomparabil mai proastă. Ținând cont de dimensiunile migrației românești raportat la populație, mi se pare a fi o abordare cel puțin discutabilă.

Bibliografie

Cingolani, P., 2009. Romeni d'Italia. Migrazioni, vita quotidiana e legami transnazionali, Il Mulino, Bologna.

de Haas, H. (2009) "International Migration and Regional Development in Morocco: A Review", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (10), p. 1571-1593.

Horváth, I., Anghel, R.G., 2009. "Migration and its Consequences for Romania" *Südosteuropa* 57(4), p. 386-403.

Portes, A. 'Migration and Development: Reconciling Opposite Views,' *Ethnic and Racial Studies* Vol. 32, No. 1, pp. 5-22.

Vlase, I. (2008) *Le Genre dans la Structuration du Processus Migratoire, Le cas d'une population rurale roumaine à Rome*, Teză de Doctorat, Université de Neuchâtel. Manuscris.

Temele Social Atac sînt sprijinite de [Fundatia Friedrich Ebert România](#)